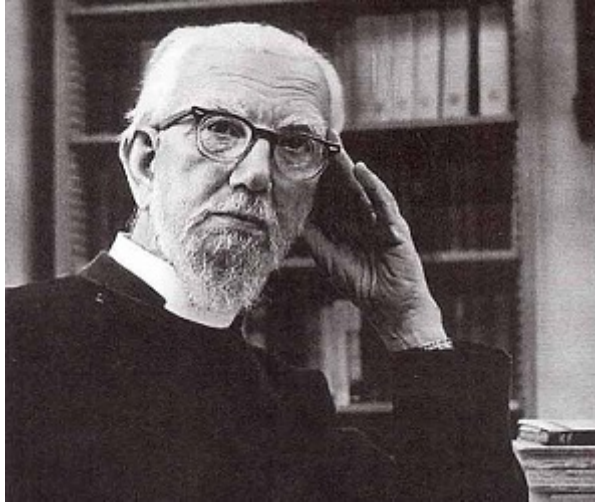

Η Θεολογία του π. Γ. Φλωρόφσκυ υπό αμφισβήτηση (1ο Μέρος)

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

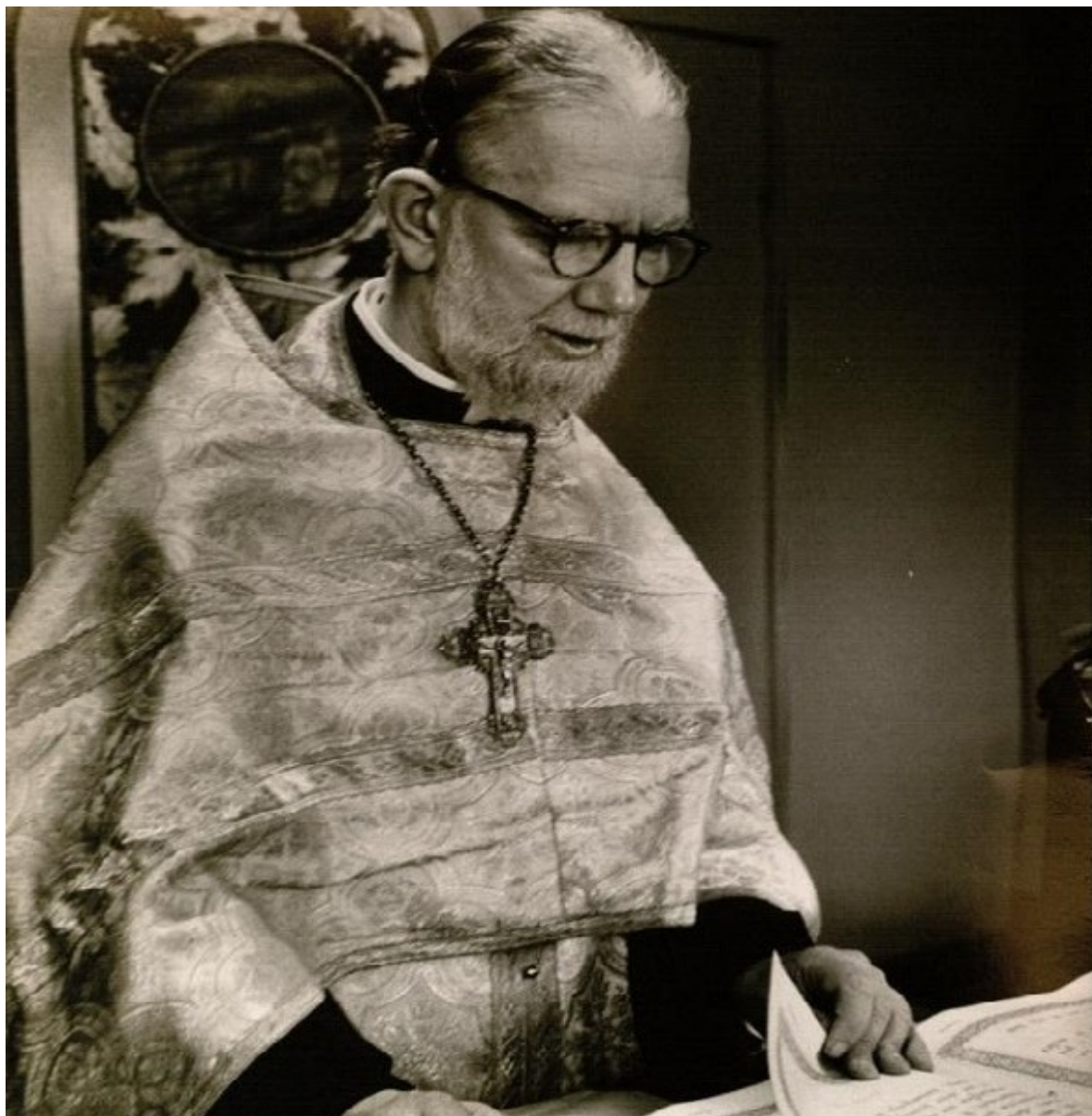

Με ιδιαίτερη τιμή ξεκινούμε σήμερα τη δημοσίευση της μελέτης του κ. Δ. Αβδελά, σχετικά με τη θεολογία του π. Γ. Φλωρόφσκυ και την πρόσληψή της από τη σύγχρονη θεολογία. Στο σημερινό απόσπασμα παρατίθενται τα εισαγωγικά στοιχεία της μελέτης.

Η Θεολογία του π. Γ. Φλωρόφσκυ υπό αμφισβήτηση: Η υποτιθέμενη ουσιοκρατία του Χριστιανικού Ελληνισμού και η σύγχρονη σχετικοκρατία

Εισαγωγικά

Την τελευταία δεκαετία παρατηρείται μια έντονη ενασχόληση με το έργο του π. Γ. Φλωρόφσκυ στον επιστημονικό χώρο της θεολογικής έρευνας, εγχώριας και ξένης. Ο εισηγητής των όρων *νεοπατερική σύνθεση* και *χριστιανικός ελληνισμός* φαίνεται ότι είναι στο επίκεντρο της σύγχρονης θεολογίας, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι το επιστημονικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει το έργο του είναι ιδεολογικά απροϋπόθετο. Αντίθετα μάλιστα, δεν είναι λίγοι εκείνοι οι οποίοι στέκονται με αμφισβήτηση απέναντι στη θεολογία του μεγαλύτερου θεολόγου του 20^{ου} αιώνα[1] και προσπαθούν να την αποδημήσουν.

Συγκεκριμένα, δυτικοί θεολόγοι, ταυτίζουν τη νεοπατερική θεολογία με τον νεοπαλαμισμό[2] και κατ' επέκταση με έναν αυστηρό αποφασισμό, αφήνοντας έτσι αιχμές για τη μη διαλογική διάθεση της συγκεκριμένης με τα σύγχρονα θεολογικά και φιλοσοφικά ρεύματα[3]. Επίσης, η δυτική θεολογία και όχι μόνο, αρχίζει να βλέπει με συμπάθεια το έργο και την προσφορά της λεγόμενης «ρωσικής» ή «παρισινής» σχολής, η οποία και αποτέλεσε το αντίπαλο δέος του Φλωρόφσκυ[4]. Ειδικότερα, η σοφιολογία του π. Σ. Μπουλγκάκοφ αρχίζει να αναβιώνει και δείχνει να κερδίζει έδαφος στις προτιμήσεις δυτικών θεολόγων, οι οποίοι προσπαθούν να βρουν σε αυτήν το χαμένο τόπο συνάντησης της ορθοδοξίας με τη νεωτερικότητα, στον αιώνα που πέρασε[5]. Και ενώ αυτά λαμβάνουν χώρα στον δυτικό κόσμο, στην εγχώρια έρευνα των θεολογικών γραμμάτων παρατηρείται μια αρνητικότερη τάση για το έργο του ρώσου διανοούμενου που μοιάζει να ξεπερνά τα εσκαμμένα και φτάνει μέχρι και στη διαστρέβλωση της προσφοράς του φλωροφσκικού έργου.

Ειδικότερα, ο Π. Καλαϊτζίδης σε άρθρο του που δημοσιεύτηκε σε αφιερωματικό

τόμο του περιοδικού Θεολογία, για το θεολογικό έργο του πατρός Γ. Φλωρόφσκυ, με τίτλο «Ο «χριστιανικός ελληνισμός» του π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ και οι Έλληνες θεολόγοι της γενιάς του '60»[6] θέτει υπό αμφισβήτηση τον χριστιανικό ελληνισμό του διακεκριμένου ρώσου θεολόγου και αφήνει υπόνοιες για τη δογματική ορθότητα του έργου του. Συγκεκριμένα, ο Π. Καλαϊτζίδης στην προσπάθεια του να ασκήσει κριτική στο έργο των Ελλήνων θεολόγων της γενιάς του '60 που ακολούθησαν την προτροπή του Φλωρόφσκυ για επιστροφή στις πατερικές σπουδές, θεωρεί ότι αφενός οι τελευταίοι ταύτισαν τη νεοπατερική θεολογία με τον ελληνορθόδοξο πολιτισμό και εγκλωβίστηκαν στο δίπολο ανατολής-δύσης[7] και αφετέρου ότι, εισηγητής αυτής της θεωρίας, σε ένα πρώτο επίπεδο, είναι ο Ρώσος διανοούμενος με τη συγκεκριμένη θεολογία του.

Ο Π. Καλαϊτζίδης αν και αναγνωρίζει ότι η θεολογία του Φλωρόφσκυ ήταν απαγκιστρωμένη από τα εθνοφυλετικά ιδεώδη και προσανατολισμένη στην οικουμενικότητα της ορθόδοξης παράδοσης[8], ωστόσο, παρερμηνεύοντας μια από τις δογματικές αρχές του ορθόδοξου κληρικού σε σχέση με την εκχριστιάνιση της ελληνικής φιλοσοφίας, υποστηρίζει ότι ο Φλωρόφσκυ εξέπεσε σε μυστικισμό και ιεροποίηση της ελληνικής γλώσσας και δεν διστάζει να χαρακτηρίσει με ακρότητα τη θεολογία του. Ειδικότερα, ο έλληνας θεολόγος ερμηνεύοντας ένα από τα κλασσικά κείμενα του Φλωρόφσκυ σε σχέση με την αγιοπνευματική μεταμόρφωση της ελληνικής γλώσσας προκείμενου να εκφράσει την αποκεκαλυμμένη αλήθεια μέσα από τους δογματικούς ορισμούς, υποστηρίζει τα εξής:

«Έχουμε, όμως στο υπό συζήτηση απόσπασμα μιας άλλης τάξεως ιεροποίηση της γλώσσας, ή για την ακρίβεια έναν ιδιότυπο μυστικισμό της γλώσσας, μια διολίσθηση προς μια ανεπίγνωστη ίσως ουσιοκρατία, προς μιαν αντίληψη που αποδίδει στις συγκεκριμένες ελληνικές λέξεις ιερότητα και αγιότητα, απόλυτη διαχρονική ισχύ και αξία, και που καταργεί την γνωστή πατερική θέση της «κατ' επίνοιαν» και κατά σύμβασιν απόδοσης ονομάτων στο Θεό. Έχουμε να κάνουμε, με άλλα λόγια, κατά τη γνώμη μας, με μια μεταφυσικής έμπνευσης ερμηνεία της γλώσσας, που σε ορισμένα σημεία της είναι σαν να παραπέμπει σε έναν ιδιότυπο «ευνομιανισμό»»[9].

Από το συγκεκριμένο απόσπασμα είναι εμφανής η διάθεση του Π. Καλαϊτζίδη να αποδομήσει τη θεολογία του Φλωρόφσκυ, αφού όχι μόνο της προσδίδει ακραίους χαρακτηρισμούς αλλά αφήνει να εννοηθεί ότι ο ρώσος θεολόγος ήρθε σε αντίθεση με τους πατέρες της εκκλησίας και διαστρέβλωσε το δόγμα.

Από τη σύντομη αυτή εισαγωγή προκύπτει ότι, το ζήτημα της ορθής ερμηνείας του θεολογικού έργου του Φλωρόφσκυ είναι ιδιαζόντως αναγκαίο και απαιτεί την προσεκτική ενασχόληση από μέρους του ερευνητή. Στην παρούσα μελέτη θα

επιχειρήσω να προσεγγίσω τον όρο του *χριστιανικού ελληνισμού* που εισήγαγε ο Φλωρόφσκυ στην ορθή του βάση, ο οποίος και διαφοροποιείται από τον κλασσικό ελληνισμό. Επίσης θα προσεγγίσω εκείνες τις αναφαίρετες αξίες της ορθόδοξης δογματικής θεολογίας μέσα από το έργο του μεγάλου ρώσου θεολόγου οι οποίες καθίστανται απαραίτητες για την ορθή κατανόηση του δόγματος. Αναλύοντας τα παραπάνω, εκτιμώ ότι ο αντικειμενικός αναγνώστης θα βρει εκείνες τις απαντήσεις που έρχονται σε ρήξη με τις θέσεις του Π. Καλαϊτζίδη, σε σχέση με την υποτίμηση του χριστιανικού ελληνισμού και την υποτιθέμενη ουσιοκρατία των δογματικών ορισμών και της πατερικής παράδοσης.

[Συνεχίζεται]

[1] Ενδεικτικά για τον χαρακτηρισμό αυτό του Φλωρόφσκυ βλ. Μητροπολίτης Περγάμου Ι. ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ, «Ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ: ο οικουμενικός διδάσκαλος», *Θεολογία* 81:4 (2010), (31-48), σ. 32• Στο ίδιο περιοδικό βλ. επίσης π. Γ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ, «Πρωτοπρ. Γεώργιος Φλωρόφσκυ. Πατερική μορφή του 20^{ου} αιώνα», (53-56). σ. 53• Ο Αθανάσιος ΓΙΕΦΤΙΤΣ, παραπέμποντας στη φράση του Αγίου Ιουστίνου Πόποβιτς τον χαρακτηρίζει «*εικόνα στο εικονοστάσι της ορθόδοξης θεολογίας*» στο «Ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ περί των ορίων της εκκλησίας», (137-158), σ. 137. Για τη ζωή και το έργο του Φλωρόφσκυ βλ. ενδεικτικά Α. BLANE, π. Γεώργιος Φλωρόφσκι. *Η ζωή και το έργο ενός μεγάλου θεολόγου*, μτφρ. Ε. Ταμαρέση – Παπαθανασίου (Αθήνα: Εν πλω, 2010).

[2] Βλ. P. VALLIERE, *Modern Russian Theology: Bukharev, Soloviev, Bulgakov: Orthodox Theology in a New Key*, T& T Clark, 2000, σ. 299-300• G.E. DEMACPOULOS & A. PAPANIKOLAOU, “Augustine and the Orthodox: “The West” in the East” στο *Orthodox Readings of Augustine*, G. E. Demacopoulos & A. Papanikolaou (ed.), New York: St. Vladimir’s Press, Crestwood, 2008, σ. 25. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να διευκρινίσω προς ενημέρωση του αναγνώστη ότι, κατά την παράθεση των υποσημειώσεων στο συγκεκριμένο άρθρο τοποθετώ αρχικά την πλήρη βιβλιογραφική αναφορά στα κείμενα που παραπέμπω και στη συνέχεια αναφέρεται μόνο ο συγγραφέας και ο τίτλος του έργου.

[3] Βλ. P. VALLIERE, “Introduction to the Modern Orthodox Tradition”, στο *The Teachings of Modern Christianity on Law, Politics, and Human Nature*, John Witte Jr. and Frank S. Alexander (ed.), 2 τομ, New York: Columbia University Press, 2006, τομ. 1 (503-534), σ. 516: «*Neopatristic thinkers broke with symphonia in an even more radical way than Berdyaev: they stopped looking for an Orthodox legal, social, and political doctrine. They did not address issues of law, society, and politics in any of their major works. In part this was a reaction to their special social and political circumstances, which have already been noted. But there was another factor. Lossky, Florovsky, and other first-generation neopatristic thinkers embraced a rigorously mystical and apophatic view of theology that effectively discouraged*

the theological interpretation of legal, social, and political questions».

[4] Βλ. D. J. LATTIER, *John Henry and Georges Florovsky: An Orthodox-Catholic Dialogue in the Development of Doctrine*, διδακτορική διατριβή, Pittsburgh: McAnulty Graduate School of Liberal Arts, Duquesne University, 2012, σ. xiii.

[5] Βλ. P. LADOCEUR, «Treasures New and Old: Landmarks of Orthodox Neopatristic Theology», *St Vladimir's Theological Quarterly* 56:2 (2012), (191-227), σ. 197. Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς την ανακάλυψη της σοφιολογίας του Σ. Μπουλγκάκοφ από το σύγχρονο ρεύμα της Radical Orthodoxy και της θεολογικής επένδυσης της τελευταίας προς την πρώτη. Για το συγκεκριμένο θέμα βλ. S. TANEV, «Ενέργεια vs Σοφία: The contribution of Fr. Georges Florovsky to the rediscovery of the orthodox teaching on the distinction between the Divine essence and energies» στο *International Journal of Orthodox Theology*, 2:1 (2011), (15-71), σσ. 40-44.

[6] Βλ. Π. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ, «Ο Χριστιανικός Ελληνισμός του π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ και οι Έλληνες θεολόγοι της γενιάς του '60», *Θεολογία* 81:4 (2010), σσ. 247-288.

[7] Βλ. Π. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ, *Ο Χριστιανικός Ελληνισμός του π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ και οι Έλληνες θεολόγοι της γενιάς του '60*, σσ. 276-287.

[8] Βλ. Π. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ, *Ο Χριστιανικός Ελληνισμός του π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ και οι Έλληνες θεολόγοι της γενιάς του '60*, σ. 254

[9] Π. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ, *Ο Χριστιανικός Ελληνισμός του π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ και οι Έλληνες θεολόγοι της γενιάς του '60*, σ. 272.